

УДК 338.22.01

Романова Т.В.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри економіки підприємства та управління персоналом
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «СТРУКТУРНА ПОЛІТИКА»**

У статті досліджено особливості підходів до розуміння поняття «структурна політика» різними вченими. Наведено основні характеристики та принципи дослідження цієї наукової категорії. Проведено порівняльний аналіз сучасних концепцій до термінологічного визначення структурної політики серед науковців. На основі проведеного аналізу сформовано власний підхід до визначення структурної політики з урахуванням всіх особливостей та критеріїв фактичного синтезу теоретичного аналізу та реальних проявів об'єкта дослідження.

Ключові слова: структура економіки, структурна політика, структурне регулювання економіки, структурні зрушення, структурна перебудова економіки.

Романова Т.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОНИМАНИЮ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «СТРУКТУРНАЯ ПОЛИТИКА»

В статье исследованы особенности подходов к пониманию понятия «структурная политика» различными учеными. Приведены основные характеристики и принципы исследования этой научной категории. Проведен сравнительный анализ современных концепций терминологического определения структурной политики среди ученых. На основе проведенного анализа сформирован собственный подход к определению структурной политики с учетом всех особенностей и критериев фактического синтеза теоретического анализа и реальных проявлений объекта исследования.

Ключевые слова: структура экономики, структурная политика, структурное регулирование экономики, структурные сдвиги, структурная перестройка экономики.

Romanova T.V. THEORETICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING THE ESSENCE OF THE CONCEPT «STRUCTURAL POLICY»

In the article there has been researched the features of approaches to understanding the concept of «structural policy» by various scientists. The basic characteristics and principles of scientific research category are explored. Comparative analyses of modern concepts of terminology to determine structural policy among scientists are made. Based on the analysis formed its own approach to the definition of structural policy with all the features and criteria for the actual synthesis of theoretical analysis and real manifestations of object of research.

Keywords: structure of the economy, structural policy, structural adjustment of the economy, structural shifts, restructuring of the economy.

Постановка проблеми. Поглиблення розуміння широкого категоріального апарату структурної політики необхідне для виділення істотних зв'язків між нею та середовищем її формування та застосування. У результаті узагальнення емпіричного матеріалу досягається виділення багатьох закономірностей та його формалізація у вигляді сформованих блоків понять. Таким чином, виділяється єдина структура категорій, які утворюють базисну конструкцію теорії структурної політики. Також можна зазначити, що, з одного боку, дослідження необхідно проводити шляхом здійснення аналізу об'єкту, тобто його розкладанням на складові, а з іншого боку, використовуючи набуте розуміння, необхідно зробити синтез вже набутого емпіричного матеріалу. Тобто необхідно сформувати поєднання цих типів пізнання у вираженні формальної сутності об'єкту дослідження. У кінцевому підсумку використання обґрунтованого розуміння сутності структурної політики повинно сформувати підґрунтя для вироблення знання закономірностей її формування та вірного застосування на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі формування ефективної структурної політики значну увагу приділяли вчені-економісти, зокрема О. Алімов, О. Амоша, К. Багриновський, Ю. Бажал, С. Біла, Л. Безчасний, Г. Волинський, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Гриценко, М. Долишній, С. Дорогунцов, С. Єрохін, П. Єщенко, П. Завлін, Б. Кваснюк, Вю Ковальчук, В. Кононенко, О. Красильников, О. Крихтін, І. Крючкова, І. Лукінов, С. Любимцева, В. Мау, В. Науменко, А. Никифоров, О. Осауленко, А. Сухоруков, О. Федірко, Л. Федулова, А. Філіпенко, М. Хвесик, С. Чистов, М. Чумаченко, А. Чухно,

Л. Шабліста, Т. Шинкоренко, Ю. Яковець, М. Якубовський, Ю. Яременко та інші науковці.

Постановка завдання. На основі викладеного можна визначити мету дослідження, яка полягає у проведенні порівняльного аналізу сучасних підходів до розуміння сутності структурної політики та формуванні власного підходу з урахуванням усіх детермінуючих особливостей даного поняття.

Виклад основного матеріалу дослідження. За своєю сутністю структурна політика становить досить складну категорію, яка потребує ретроспективної оцінки. Трактуювання термінології потребує не тільки прямого аналізу її складових, але й вимагає пошуку їх оптимального співвідношення при формуванні нового, декомпозиції створеного чи дослідженні остаточно сформованого вираження такої сутності. На нашу думку, аналіз структурної політики потрібно розпочати з ідентифікації її складових, тому що вони і формують первинну уяву про неї, як економічної категорії. Отже, насамперед визначимо зміст поняття структури, а також поняття структурності будь-якого об'єкта дослідження.

Так, відповідно до сучасних філософських та енциклопедичних словників, «структура (від лат. «structure» – будова, розташування, порядок) – це сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, та збереження основних властивостей при різних зовнішніх та внутрішніх змінах» [1; 2; 3]. Словник іноземних слів стверджує, що структура походить від лат. «structural» – «взаєморозташування і зв'язок складових частин чогось; будова» [4]. Філософська енциклопедія дає таке трактування поняття струк-

тури: «структура – це відносно стійка єдність елементів, їх відносин і цілісності об'єкта; інваріантний аспект системи» [5]. Філософія науки характеризує структуру, як безліч відносин між елементами системи, які зазвичай описуються у вигляді деяких функцій. Структура, як правило, являє собою відносно самостійний і незалежний від конкретного змісту елементів блок системи [6]. Таким чином, поняття структури в цілому є однорідним, оскільки строк його існування в теорії пізнання досить великий, що і характеризує практичну відсутність різниці між підходами до його розуміння. Отже, структура являє собою сукупність елементів, які об'єднані певним зв'язком, що зумовлює її цілісність.

У свою чергу «структурність – це наявність або конструювання в предметі, який досліджується, певних підсистем, між якими фіксується або вводиться вертикальна ієрархія за ступенем підпорядкованості або субординації підсистем». У такому разі говорять про структурність або рівневу будову об'єкта, який досліджується [6]. Структурність – це якість об'єкта, яка характеризується наявністю в ньому взаємозалежних елементів або потенційною здатністю для створення такої залежності між ними.

Для розуміння поняття «структурна політика» необхідним є визначення і безпосередньо терміну «політика», який характеризується різноманітністю підходів до свого розуміння. Політологічна наука виділяє три таких підходи до визначення політики: соціологічні визначення, субстанціональні визначення та науково-сконструйовані визначення політики.

Соціологічні визначення політики розуміють її як слідство функціонування соціуму, що проявляється у формуванні соціальних явищ у вигляді створення та функціонуванні економіки як системи (марксизм та інші наукові течії), прояві соціальної диференціації та виникненні соціальних антагонізмів (марксизм), а також мирних взаємовідносин між зацікавленими соціальними групами (А. Бентлі, Д. Трумен). Також до соціологічного підходу належать правові концепції походження політики, які вважають, що вона походить від права як такого та насамперед від природних прав людини, які є основою діяльності держави (І. Кант, Б. Спиноза, Т. Гоббс, Дж. Локк). Додержавне існування природного права доводять етичні концепції, що проявляється в існуванні моральних принципів суспільства (Аристотель). Субстанціональний підхід, розглядаючи сутність політики, підкреслює її прямиий зв'язок із владою (М. Вебер, Н. Макіавеллі). Науково-сконструйовані визначення трактують політику як процес діяльності, що визначає функціонування держави. Така діяльність характеризується пошуком та впровадженням необхідних для функціонування суспільства рішень та стратегій (Т. Парсонс). Також до даної групи визначень можна віднести системний підхід, який надає політиці характеру окремого явища, що має багатомірну структуру і являє собою складний механізм формування та використання влади та має на меті адаптацію суспільства до змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

Розглянемо загально визнані визначення політики. Під політикою розуміють науку про завдання та цілі держави, а також про засоби, які є в розпорядженні або бувають необхідні для виконання цих цілей [7]. Тлумачний словник з політики характеризує її як загальне поняття, яке має на меті застосування на практиці мистецтва або науки керівництва і управління державами, або іншими політичними утвореннями [8]. Енциклопедичний словник філософських термінів розуміє політику як сукупність

концепцій, ідей, теорій, поглядів, які використовуються в управлінні державою [9]. Наведені визначення відносяться до науково-сконструйованого підходу розуміння політики, основним критерієм чого виступає реалізація стратегії шляхом управління її об'єктом. З точки зору соціологічного підходу, політика – це сфера діяльності, пов'язана з відносинами між соціальними групами, суттю якої є визначення форм, завдань, змісту діяльності держави [10].

Економічна політика держави являє собою один із напрямів державної політики загалом. Під економічною політикою розуміють «генеральну лінію дій, систему заходів в області управління економікою, надання певної спрямованості економічним процесам відповідно до цілей, завдань та інтересів країни, що проводиться її державою та урядом. Вона включає структурну, інвестиційну, фінансово кредитну, соціальну, зовнішньоекономічну, науково-технічну, податкову, бюджетну політику» [11]. З іншої точки зору, «економічна політика являє собою систему заходів, дій в галузі управління економікою, що проводиться урядом, а також надання певної спрямованості економічним процесам відповідно до цілей, завдань та інтересів держави» [12]. Економічна політика (economic policy) – це політика держави, звернена до економічної системи: визначення цілей і перспектив її розвитку, вибір і створення засобів досягнення цих цілей [13].

Згідно зі ст. 10 Господарського кодексу України, напрямами економічної політики держави є структурно-галузєва політика (складовими цієї політики є промислова, аграрна, будівельна та інші сфери економічної політики, щодо яких держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу), інвестиційна політика, амортизаційна політика, політика інституційних перетворень, цінова політика, антимонопольно-конкурентна політика, бюджетна політика, податкова політика, грошово-кредитна політика, валютна політика, зовнішньоекономічна політика [14].

Таким чином, економічна політика – це система дій та заходів, яка спрямована на управління економічною сферою функціонування держави. Вона нерозривно пов'язана з іншими сферами функціонування держави, але являє собою відокремлену від них складову. Структурна політика являє собою один із напрямів економічної політики, та представляє собою окрему складову системи управління економікою, хоча деякі автори [15, с. 7] у своїх дослідженнях стверджують, що структурна політика є частиною промислової політики держави.

На думку О.П. Кавтиш, структурна політика – це сукупність наукових обґрунтованих методів, засобів та практичних заходів, що спрямовані на оптимізацію внутрішніх пропорцій економічної системи з метою забезпечення її розширеного відтворення в умовах обмеженості економічних ресурсів. [16, с. 17]. Хоча дане визначення за своєю структурою є логічно побудованим, але, на нашу думку, у ньому відсутнє відображення сутності політики як управлінської діяльності і незрозуміло, до якої саме системи управління державою необхідно віднести структурну політику. Науковець О.О. Кахович зазначає, що структурна політика являє собою кумулятивний підсумок:

1) аналізу і оцінки наслідків не лише сформованих, але й передбачуваних структурних змін в умовах функціонування економічної системи і їх врахування в практиці державного управління;

2) формування відповідного економічного середовища і системи відтворення, максимально орієнто-

ваної на підтримку пропорційності та рівноважного стану економіки;

3) оптимізації структурних аспектів економічного зростання, які дозволяють використовувати структурну політику як інструмент досягнення оптимальних для сучасного рівня розвитку макропоказників функціонування національної економіки [17].

У наведеному підході відображена сутність структурної політики, але, на нашу думку, структурна політика не може являти собою «кумулятивний підсумок», оскільки підсумок – це лише пасивна дія по відношенню до економічної системи, у той час як політика взагалі, економічна політика, а також структурна політика зокрема являють собою факт управління нею.

О. Мельниченко зазначає що структурна політика – це свідомі дії суб'єкта регуляторного впливу, спрямовані на усунення негативних проявів існуючих диспропорцій та активізацію «точок росту» задля забезпечення сталих і збалансованих темпів розвитку національної економіки та окремих її складових. Структурні зрушення є відображенням результативності структурної політики попередніх періодів та вихідною базою для її коригування з урахуванням умов, що змінилися [18, с. 21]. Враховуючи, що свідомість – це «стан психічного життя індивіда, який виражений у суб'єктивному переживанні подій зовнішнього світу та життя самого індивіда у звіті про ці події» [19], вважаємо, що наявність свідомості, як такої, належне лише до людини, а не до суб'єкта державного регулювання. Взагалі ж визначення враховує особливості структурної політики, оскільки визначає її як дію, направлену на усунення диспропорцій економічної системи, адже мета структурної політики полягає саме у таких проявах.

Продовжуючи розгляд існуючих визначень структурної політики, наведемо визначення С. Білої, яка вважає, що «під структурною політикою слід розуміти економічні заходи держави щодо регулювання системи національного господарства з метою стимулювання в ній цілеспрямованих зрушень, здебільшого на макро- та мікроекономічних рівнях» [20, с. 41]. Дане визначення не зовсім враховує здатність структурної політики впливати насамперед на пропорції складових економічної системи, що, на нашу думку, є основним важелем та особливістю даного виду державного впливу.

С. Єрохін вважає, що структурна політика – це сукупність заходів, які впливають на збалансованість промислового потенціалу, галузеві і міжгалузеві пропорції [21, с. 53]. М. Якубовський доводить, що структурна політика – це комплекс державних заходів щодо визначення стратегічних цілей і поточних пріоритетів структурної перебудови та забезпечення їх досягнення засобами як економічного, так і адміністративного-правового впливу [22, с. 10]. Автор доречно характеризує структурну політику за телеологічним принципом, розглядаючи її цілі та пріоритети як основу, поєднуючи досягнення таких цілей шляхом державного управління.

А. Никифоров зазначає, що у широкому розумінні структурна політика держави – це обґрунтування цілей та характеру структурних перетворень, визначення комплексу заходів щодо підтримки розвитку тих елементів економічної системи, які забезпечують економічне зростання та вирішення актуальних соціальних проблем сьогодення [23, с. 144].

Більш широко дане поняття трактує В. Ковальчук, який підкреслює, що структурна політика визначає цілі, завдання, напрями, а також механізм

діяльності органів державної влади в установленні найбільш оптимальних пропорцій і структурних зв'язків між різними підсистемами і елементами в економіці в цілому, її рівнях, відтворювальних стадіях і процесах [24, с. 31]. Вважаємо, що доцільно було б доповнити дане визначення практичною складовою структурної політики.

На погляд Є. Фукса, структурна політика – це комплекс заходів держави щодо регулювання виробничо-технологічної структури національної економіки з метою стимулювання в ній інноваційних та інвестиційних структурних зрушень на різних рівнях економіки, спрямованих на підтримку її збалансованості та сталого розвитку [25, с. 5]. Структурну політику слід розглядати як підсистему промислової політики, що пов'язана і активно взаємодіє з іншими напрямками економічної політики держави (інвестиційною, науково-технічною, інноваційною, промисловою, амортизаційною, бюджетною, податковою, аграрною, зовнішньоекономічною тощо). Отже, структурна політика є важливою, відносно самостійною складовою промислової політики [25, с. 7]. Даний підхід обмежує структурну політику регулюванням промислового сектора економіки та інноваційно-інвестиційним його напрямом. Вважаємо, що структурна політика являє собою окремий напрям економічної політики держави.

Таким чином, провівши аналіз складових понять структурної політики, визначивши її місце у державній політиці та провівши оцінку існуючих визначень, сформулюємо власне розуміння її сутності. Структурна політика – це складова економічної політики держави, яка включає в себе науково обґрунтовані методи та заходи оптимальної перебудови економічної системи й створення збалансованої та ефективної пропорції її взаємопов'язаних елементів з метою забезпечення позитивної динаміки їх розвитку. На відміну від існуючих, даний підхід визначає місце структурної політики серед інших напрямів державної політики, враховує сутність політики як управлінської діяльності держави, відображає практичну спрямованість поняття, яке досліджується. Застосування принципу оптимальності дає можливість підкреслити мету структурної політики, яка полягає у формуванні ефективних важелів розвитку економічної системи. Отже, у процесі пошуку сутності структурної політики ми дійшли до висновків, що це складне поняття в економічній науці, яке характеризується наявністю значної кількості підходів до свого розуміння. Запропоноване визначення структурної політики хоча і є обґрунтованим, але не претендує на кінцевий варіант трактування, адже процес наукового пізнання не обмежується поточним часом, а знаходиться в стані постійного розвитку та зміни, що і являє собою його сутність.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження сутності структурної політики є джерелом формування вірного сприйняття теоретичного базису цієї економічної категорії. Подолання внутрішніх протиріч понятійного економічного апарату сприяє виробленню єдиної концепції щодо тлумачення структурної політики. Враховуючи провідну роль структурної політики у формуванні оптимальних механізмів регулювання економічної системи, необхідним є продовження теоретичних досліджень різноманіття її категоріального апарату. Це надасть змогу полегшити формування системи структурної політики, оскільки спектр її маніпуляційних важелів досить широкий та потребує необхідної кількості сформованих

понятійних блоків. Цей процес також ускладнюється взаємодією органів державної влади та наукових інститутів, що при антагоністичності їх розуміння може призвести до вироблення ускладненої та неадекватно адаптованої до реальних потреб економіки структурної політики. Тому продовження дослідження у даному напрямі є особливо важливим на шляху формування дієвих методів управління розвитком економічної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
2. Новейший философский словарь. Сост. и гл. н. ред. Грицанов А.А. 3-е изд., испр. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
3. Современный Энциклопедический словарь. – Изд. «Большая Российская Энциклопедия», 1998. – 779 с.
4. Комлев Н.Г. Словник іноземних слів / Н.Г. Комлев. – Москва: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1308 с.
5. Философская энциклопедия: в 5-ти т. // Гл. ред. Ф.В. Константинов. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – Т. 5. – 740 с.
6. Лебедев С.А. Філософія науки: словник основних термінів. – М.: Академічний Проект, 2004. – 320 с.
7. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е.Ф. Губский и др. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 569 с.
8. Політика. Тлумачний словник // Д. Андерхилл, С. Барретт, П. Бернелл, П. Бернем та ін. Загальна редакція: д.е.н. Осадча І.М. – М.: «ИНФРА-М», Видавництво «Всесвіт», – 2001. – 420 с.
9. Кикель П.В. Краткий энциклопедический словарь философских терминов / П.В. Кикель, Э.М. Сороко. – Минск: БГПУ, 2006. – 266 с.
10. Большой энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская энциклопедия, СПб.: «Норит», 2000. – 1456 с.
11. Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Сучасний економічний словник. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
12. Економіка і право: словник-довідник // Л.П. Кураков, В.Л. Кураков, А.Л. Кураков. – М.: Вуз і школа. 2004. – 1072 с.
13. Лопатников М.И. Экономико-математический словарь. Словарь современной экономической науки. 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2003. – 520 с.
14. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
15. Фукс Є. Теоретичні засади дослідження державної структурної політики в умовах трансформаційного суспільства / Є.А. Фукс // Формування ринкової економіки. – 2011. – № 25. – С. 3-13.
16. Кавтиш О.П. Структурна політика як основа модернізації національного господарства в сучасних умовах / О.П. Кавтиш // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2013. – № 10. – С. 16-22.
17. Кахович О.О. Державне регулювання структурно-інвестиційної політики в Україні: автореф. дис. ... к. держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / О.О. Кахович. – К., 2010. – 21 с.
18. Мельниченко О.А. Специфіка структурних зрушень та структурної політики / О.А. Мельниченко, В.М. Миколюк // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – № 2. – С. 15-21.
19. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. 2-е изд., испр. и допол. – М.: Мысль, 2010.
20. Біла С.О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки: монографія / С.О. Біла. – К.: Вид-во УДДУ, 2001. – 408 с.
21. Єрохін С.А. Фінансово-економічний механізм промислової політики / С.А. Єрохін // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 52-56.
22. Якубовський М.М. Структурна перебудова економіки: інвестиційний аспект / М.М. Якубовський // Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. – 1999. – № 4. – С. 10-20.
23. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. // Вид. 2-ге, доопрац. і допов. – К.: КНЕУ, 2005. – 440 с.
24. Ковальчук В.М. Структурна перебудова національної економіки в контексті інноваційного розвитку / В.М. Ковальчук. – К.: ІАЕ УААН, 2005. – 240 с.
25. Фукс Є. Теоретичні засади дослідження державної структурної політики в умовах трансформаційного суспільства / Є.А. Фукс // Формування ринкової економіки. – 2011. – № 25. – С. 3-13.

УДК 330.322

Фабрика І.В.

*заступник начальника фінансового управління
фінансово-економічного департаменту АТ «Ощадбанк»*

СТРУКТУРА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

У статті представлені основні результати зовнішньоекономічної діяльності України. Досліджена структура та ефективність експорту України. Визначені заходами підтримки українських експортерів у формуванні цілісної системи стимулювання експорту.

Ключові слова: експорт, імпорт, конкурентоспроможність, машинобудівна галузь, інноваційна активність, державна підтримка національного товаровиробника.

Фабрика И.В. СТРУКТУРА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭКСПОРТА УКРАИНЫ

В статье представлены основные результаты внешнеэкономической деятельности Украины. Исследована структура и эффективность экспорта Украины. Определены мерами поддержки украинских экспортеров в формировании целостной системы стимулирования экспорта.

Ключевые слова: экспорт, импорт, конкурентоспособность, машиностроительная отрасль, инновационная активность, государственная поддержка национального товаропроизводителя.

Fabrika I.V. EXPORT UKRAINE STRUCTURE AND EFFECTIVENESS

The paper presents the main results of foreign economic activity of Ukraine. The structure and efficiency of Ukraine's exports are studied. The measures to support Ukrainian exporters in the process of integrated system of export promotion building are identified.

Keywords: export, import, competitiveness, machine building industry, innovative activity, state support for national producers.